

Мироненко О.В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології
(Херсонський державний університет)

Наукова книга як джерело культури мовлення у процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням

Огляд і аналіз наукових джерел дає змогу стверджувати, що культуру мовлення у процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням досліджували такі мовознавці та лінгводидакти як: Н.Д. Бабич, Ф.С. Бацевич, М.С. Вашуленко, С.Я. Єрмоленко, Л.В. Кравець, Л.І. Мацько, М.І. Пентилюк, В.М. Русанівський та інші.

У сучасному світовому просторі наукова книга є не тільки інформаційним джерелом, вона ще є й основою культури мовлення. Під культурою мовлення розуміють лінгводидактичну науку, що «вивчає стан і статус (критерії, типологію) норм сучасної української мови в конкретну епоху та рівень лінгвістичної компетенції сучасних мовців, соціальний та особистісний аспекти їх культуромовної діяльності» [3; 7].

На нашу думку, культура мовлення мовної особистості характеризується рівнем засвоєння норм літературної мови: орфоепічними (правильна вимова звуків та звукосполучень); акцентуаційними (усталене наголошуванням слів); орфографічними (правильне написання слів та їх частин); лексичними (вживання слів відповідно до їх лексичного значення) та фразеологічними (правильне використання фразеологічних одиниць), морфологічними (вживанням граматичних форм слів), синтаксичними (побудова словосполучень та речень) та стилістичними (уживання мовних засобів у конкретних стилях мови).

Створюючи вербальну комунікативну ситуацію, не слід забувати й про культуру спілкування, використовуючи загальноприйняті мовленнєві

етикетні формули: вітання (Добрий день! Доброго ранку! Здрастуйте!), побажання (Щастя тобі! Щасливо! Хай щастить Вам!), прощання (До побачення! На все добре! До зустрічі! До завтра!), вибачення (Пробачте мені, будь ласка! Даруйте! Вибачте, будь ласка!), запрошення (Ласкаво просимо! Запрошуємо Вас..., Будемо раді бачити Вас!), відмова (Дякую, не хочу! Дякую, але я не можу! На жаль, я не можу!).

У наукових книгах до базових комунікативних ознак культури мовлення відносять: правильність, логічність, точність, змістовність, доречність, багатство, виразність та чистота, які вказують на рівень мовно-мовленнєвої культури особистості. Правильність мовлення виявляється у дотриманні норм літературної мови. Логічність передбачає словесну передачу думку, що не суперечить законам логіки. Точність характеризується ясністю мислення та конкретністю добору лексичних засобів мови, що слугують для чіткості вираження смислових зв'язків між членами речення. Змістовність мовлення репрезентується вмінням глибоко осмислювати тему та семантично повно її розкривати. Під доречністю розуміють правильний добір лексичних засобів, які повно та ґрунтовно передають зміст висловлювання. Багатство мовлення виявляється у вмінні оперувати великою кількістю лексичних одиниць української мови. Виразність характеризується вмінням чітко вимовляти та з правильною дикцією передавати потрібний матеріал, що розкриває обрану тему. Чистота мовлення репрезентується вмінням висловлюватися унормованою літературною мовою, без суржику, слів-паразитів, діалектизмів, жаргонізмів.

У процесі вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» наукова книга є джерелом культури мовлення, що допомагає інтелектуально-культурному зростанню особистості.

Сучасні наукові книги допомагають вдосконалити та покращити культуру фахової мови комунікатора. Наприклад, у навчально-методичному посібнику «Українська мова (за професійним спрямуванням)», авторами якого є Н.В. Місяк, І.В. Варнавська, В.І. Грицина, Т.В. Левакіна,

О.В. Мироненко, С.В. Мунтян, В.І. Перепьолка [5] репрезентовано ряд вправ на засвоєння норм літературної мови, звернено увагу на специфіку мовного етикету тощо.

Так, для кращого засвоєння лексичних норм подаються такі вправи як [5; 15-17]:

1. Прочитайте подані тексти. Яка лексика в них переважає – корінна чи запозичена? Випишіть 4-5 слів, засвоєних з інших мов, з'ясуйте їх походження та значення. Яким словником ви користувалися?

Спілкувальний (комунікативний) етикет у вербальному та невербальному виявах – явище загальнолюдське. Водночас йому завше притаманні етнічні особливості, національна своєрідність. Це спричинено, з одного боку, специфікою природно-кліматичних умов, способами господарювання, контактами з іншими народами, впливом релігії, рівнем культурно-цивілізаційного розвитку тощо, а з іншого – «душею народу», його вдачею, темпераментом, ментальністю, національним характером. Наприклад, українцям, за словами Михайла Грушевського, властивий «високий розвиток своєї гідності, пошанування гідності чужої, любов до певних, установлених зверхніх форм, «законних річей», культурних і громадських вартостей життя». У мовленнєвому етикеті українців відбито такі риси, як побожність, шану до батьків, до жінки, демократизм, емоційність, естетизм, делікатність та ін. (Марія Стахів, Український комунікативний етикет).

2. За допомогою словника доберіть до слів синоніми. Визначте, чи різняться вони відтінками значень, чи є абсолютними.

Авторитет, апеляція, баланс, галузь, горизонт, дефект, інвестор, контракт, оксидация, симптом, стимул.

За допомогою тлумачного словника визначте, які слова належать до багатозначних. Зверніть увагу на те, як у словниках подають тлумачення багатозначних слів.

3. Перекладіть подані сполучення слів. Зверніть увагу на те, як у словнику подають переклад близькозвучних варіантів.

Заключать в скобки, заключать в тюрму, заключать контракт; исключать из университета, исключать из партии; направлять письмо по адресу, направлять усилия; настаивать на травах, настаивать на своём мнении; отдавать долги, отдавать в залог; отменить встречу, отменить статью закона; поднимать вопрос, поднимать голову; подписывать заявление, подписывать акции; принимать меры, принимать участие; совершать денежные операции, совершать нападение, совершать обряд, совершать преступление, совершать ошибку; создать проект, создать впечатление; строить дом, строить ряды спортсменов, строить планы на будущее; считать деньги, считать своим долгом; терять время, терять ключи, терять сознание.

4. Утворіть пари словосполучень з паронімами, дібравши зі слів, поданих у дужках, відповідне за змістом. Значення паронімів з'ясуйте за «Словником паронімів української мови» Д.Г. Гринчишина й О.А. Сербенської.

Ознайомити, познайомити (зі станом справ, зі співробітниками), відрізнятись, вирізнятись (зростом, від своїх колег), освоювати, засвоювати (правила, землі), обумовлювати, зумовлювати (тенденції, пунктом договору), оснований, заснований (на вченні, університет), виборний, виборчий (орган, бюлетень), військовий, воєнний (квиток, період), гарантійний, гарантований (кредит, заробіток), громадський, громадянський (орган, обов'язок), інформативний, інформаційний (характер, канал), перекладацька, перекладна (практика, література), професійний, професіональний (футболіст, обов'язок).

Для кращого засвоєння акцентуаційних норм репрезентовано такі вправи як [5; 15]:

1.Поставте правильно наголос у словах. Яким словником ви скористались, щоби правильно поставити наголос. Запам'ятайте правильне наголошення поданих слів.

Аналоговий, багатоскладовий, безрозмірний, білковина, бородавка, бурштиновий, видатковий, випадок, вирахування, висковий, виснаження, відбірний, глянцевий, двоколовий, добуток, звуковий, йогурт, кільце, лікарський, логопедія, олігофренія, пільговий, показник, помилка, поперековий, прикус, програмовий, сенсорний, типовий, тришаровий, фольга, фунтовий, шоковий, язиковий.

2. Розставте наголос у словах. Складіть із ними речення. Доберіть 2-3 пари слів, поставте наголос та поясніть їх значення.

Ага (жаба) – ага (титул начальника), атлас (альбом) – атлас (тканина), бережина (узбережжя) – бережина (лугова трава), камка (морська трава) – камка (тканина), лупа (скло) – лупа (лусочки), люфа (ствол) – люфа (рослина), озимок (сорт яблук) – озимок (однорічне теля), пікірувати (летіти вниз) – пікірувати (пересаджувати рослини), приклад (частина гвинтівки) – приклад (зразок).

Для кращого засвоєння граматичних норм репрезентовано такі вправи як [5; 27-28]:

1. Складіть речення з поданими формами звертання, урахувавши різні способи їх оформлення.

Дорогі друзі!

Друже мій...

Громадянине (громадянку, громадянин)!

Пане (пані, панно, панове)!

Добродію (добродійко)!

Шановний...

2. Дослідіть, чи змінюється значення іменників при зміні закінчень у формі родового відмінка. Складіть і запишіть із поданими парами слів словосполучення.

Рентгена – рентгену, блока – блоку, вала – валу, детектива – детективу, позитива – позитиву, пояса – поясу, регістра – регістру, фона – фону.

Досить продуктивною вважається робота також з текстами, де пропонуються такі завдання [5; 30]:

Перекладіть тексти, дотримуючись усіх норм української літературної мови.

Большое место в системе работы над речью при изучении сложных предложений должна занимать работа над текстами. Такая работа с включением или выделением этих предложений из текста должна проводиться и на уроках чтения, и на уроках развития речи, и на уроках других учебных предметов. Это могут быть и специальные вопросы к тексту, и вопросы в виде плана к сочинению. Важно, чтобы эти вопросы по своему характеру обязывали бы учащихся употребить сложное предложение требуемого типа.

Большие возможности для введения в речь учащихся сочинительных и подчинительных конструкций предоставляет учителю пересказ учащимися текста – как литературного, так и учебного.

Используя различные виды работы над данными синтаксическими конструкциями, учитель, однако, не должен забывать основной цели обучения – научить учащихся практически владеть структурой сложного предложения, выработать у них навыки употребления этих предложений и понимания их смыслового содержания.

Отже, наукова книга як джерело культури мовлення у процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням регламентує засвоєння орфоепічних, орфографічних, лексичних, акцентуаційних, граматичних, стилістичних норм української мови. Створюючи вербальну комунікативну ситуацію мовець повинен вміло оперувати загальноприйнятими мовленнєвими етикетними формулами. Мовно-мовленнєва культура особистості характеризується правильністю, логічністю, точністю, змістовністю, доречністю, багатством, виразністю та чистотою викладення думки.

Список використаних джерел та літератури

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови. – Львів: Світ, 2003. – 432 с.
2. Мацюк З.О., Станкевич Н.І. Українська мова професійного спілкування: навчальний посібник. – К.: Каравела, 2009. – 352 с.
3. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 360 с.
4. Мироненко О.В. Формування мовної особистості майбутнього вчителя початкової школи шляхом реалізації норм літературної мови// Stav, problemy a perspektivy pedagogickeho študia a socialnej prace: zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie. – Slovak Republic, Sladkovicovo: Vysoka škola Danubius. – 2016. – 28-29oktobra. –С.56-58.
5. Українська мова (за професійним спрямуванням): навчально-методичний посібник для студентів II курсу денної форми навчання вищих навчальних закладів /Н.В. Місяк, І.В. Варнавська, В.І. Грицина, Т.В. Левакіна, О.В. Мироненко, С.В. Мунтян, В.І. Перепьолка / за ред. Н.В. Місяк. – Херсон: Айлант, 2013. – 92с.